

EMPATİ VE DİĞERKÂMLIĞA MEVLÂNÂCA BAKIŞ EMPATHY AND ALTRUISM IN MEVLÂNÂ'S PERSPECTIVE

MUSTAFA ATAĞ*

Sorumlu Yazar

Öz

Modern psikolojide ortaya atılan bir çok kavram Batı perspektifinden hareketle ele alınmış ve bu kavramlar sosyal psikolojide ve beşeri münasebetlerde de kullanılarak hergeçen gün daha önemli hale gelmeye başlamıştır. Ancak son yıllarda kültüre dayalı psikoloji yaklaşımlarının yaygınlık kazanması, din ve maneviyat psikolojisinin öneminin artması gibi gelişmeler nedeniyle psikolojinin kavramlarını farklı yorumlarla ifade etme durumu da görülmeye başlamıştır. Psikolojide sihirli sözcük olarak nitelendirilen empati ve prososyal davranış olarak görülen diğerkâmlık ile ilgili bir çok çalışma yapılmıştır. İnsanı bencil bir varlık olarak değerlendiren Freud, Adler ve Skinner gibi psikologlar insanın karşılıksız iyilikte bulunamayacağını dolayısıyla insan yaşamında gerçek anlamda diğerkâmlığa yer olmadığını ileri sürmüşlerdir. İnsana daha iyimser yaklaşan Jung, Erikson ve Maslow gibi psikologlar ise prososyal davranışın insanın potansiyelinde mevcut olup üst düzey davranışlardan birisi olduğuna işaret etmişlerdir. Kur'anı Kerim ve Hadisi şerifleri merkez alan Türk İslam tasavvufunda empatiye hep yer verilmiş diğerkâmlık ise Kur'anı Kerimdeki infak ve isâr kavramı ile ifade edilmiştir. Türk İslam tasavvufunun önemli isimlerinden Mevlânâ Celaleddin-i Rumi Mesnevi'sinde hem empati hem de diğerkâmlık ile ilgili hikayelere bir çok beyitte yer vermiş ve özellikle beşeri münasebetlerde bu iki kavramın kullanımının olmazsa olmaz derecesinde önemli olduğuna vurgulamıştır. Bazı beyitlerde Mevlânâ, iki kavramın da karşıtı olan kavramlara da yer vermiş ve bu nitelikteki kişilerin karşılaşacakları zararları da vurgulamıştır. Bu çalışmada, Mevlânâ'nın asırlar önce empati ve diğerkâmlık ile ilgili yapmış olduğu tespit ve pratiklerden modern psikolojinin istifadesi amaçlanmakta ve tabiri caizse gömülü hazine durumundaki tasavvufi eserler ve pratik uygulamaların ortaya çıkarılarak istifadeye sunulması ve psikolojinin İslam tasavvufu gibi farklı alanlara yönelmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Psikoloji. Din Psikolojisi. Empati. Diğerkâmlık. Mevlânâ.

Abstract

Many concepts introduced in modern psychology have been handled from a Western perspective and these concepts have become increasingly important in social psychology and human relations. However, in recent years, due to developments such as the prevalence of culture-based psychology approaches and the increasing importance of the psychology of religion and spirituality, different interpretations of the concepts of psychology have begun to be seen. Many studies have been conducted on empathy, which is described as the magic word in psychology, and altruism, which has recently been seen as prosocial behavior. Psychologists such as Freud, Adler and Skinner, who consider human beings as selfish beings, have argued that a selfish person cannot do unrequited favors and therefore there is no room for real altruism in human life. Psychologists such as Jung, Erikson and Maslow, who have a more optimistic

Araştırma Makalesi / Künye: ATAĞ, Mustafa. "Empati ve Diğerkâmlığa Mevlânâca Bakış". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 110 (Haziran 2024), s. 289-302. <https://doi.org/10.60163/tkhebva.1429696>.

* Öğr. Gör. Dr. Erciyes Üniversitesi Psikolojik Dan. ve Reh. Uyg. ve Araş. Merk. E-mail: mustafaatak@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2913-411X.

approach to human beings, have pointed out that prosocial behavior is one of the higher level behaviors that exist in human potential. In Turkish Islamic Sufism, which is centered on the Qur'an and Hadiths, empathy is always included and altruism is expressed with the concept of infak and isâr in the Qur'an. Mevlânâ Celaleddin Rumi, one of the important names of Turkish Islamic Sufism, included stories about both empathy and altruism in many couplets, especially in his Mesnevi, and emphasized the use of these two concepts as indispensable, especially in human relations.

Key Words: Psychology. Psychology of Religion. Empathy. Altruism. Mevlânâ.

Giriş

Bireyin kendisini bir başka kişinin yerine koyarak karşısındakinin duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi şeklinde tanımlanan empati kavramına psikoloji alanında farklı tanımlar getirilerek yaklaşılmıştır. Freud'a göre empati, özne ve nesne arasındaki bazı benzer yönleri temel alarak meydana gelen özel bir özdeşim şeklidir (Freud, 1920). Kohut'a göre empati, terapistin kendini danışanın yerine koyarak neler hissedebileceğini içgözlem yoluyla anlamaya çalışmasıdır (Kohut, 1977). Rogers'in geliştirdiği danışan merkezli psikoterapi yaklaşımının temelini empati oluşturmaktadır. Burada terapistin danışana yönelerek onu anlamaya çalışması sözkonusudur. Bu yüzden terapötik etkileşim yönlendirici bulunmamaktadır (Rogers, 2003). Bilişsel-davranışçı terapi ekolünde empati, danışan ile terapist arasında güzel bir iletişimin sağlanabilmesi için yardımcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Gülseren, 2001).

Rogers tarafından tanımlanan şekliyle empati, Türk kültüründe diğergamlıkla birlikte kullanılmaktadır. Empati kişinin duygu, düşünce ve davranış açısından kendisini karşıdaki kişinin yerine koyarak düşünmesi ve bu yönde hareket etmesidir. Empati, karşıdaki bireyin bakış açısını farkedebilmek, bu konudaki farklılıklara saygı duymak, duygu ve düşünce bağlamında ortak hareket etmeye çalışmaktır. Empati aslında bir tür anlama becerisidir. Empatinin üç basamağı: sevmek, değer vermek ve paylaşmaktır. Bireyin empati yapabilmesi için zihin ve hayal gücünü aktif şekilde kullanarak karşıdaki bireyi anlamaya çalışması gerekmektedir.

Psikoloji literatüründe altruizm ya da prososyal davranış olarak isimlendirilen diğerkâmlık empatinin daha üst düzeyde tutum haline dönüşmesi ve davranışa yansımadır. Freud'a göre insan bencil ve saldırgandır ve insanın davranışlarının temelinde id yer alır. Bu yüzden gerçek manada diğerkam davranışta bulunmak mümkün görünmemektedir (Bar-Tal, 1986). Adler, empati ve diğerkâmlığı kişinin üstünlük duygusu ile açıklamaktadır (Adler, 2003). Jung, diğerkâmlığın kişinin bireyselleşme sürecinin bir parçası olduğunu ifade etmektedir (Jung, 1989). Diğerkâmlığı 40-60 yaş yetişkinlik dönemine has bir özellik olan üretkenliğin bir çeşit dışavurumu şeklinde değerlendiren Erikson'a göre kişi, bu dönemde yaklaşan ölüm hakikatinin ayırıcına vararak gelecek nesillere güzel bir şeyler bırakmak arzusundadır (Erikson, 1984).

Modern psikolojide diğerkâmlık kavramı, bireyin kendini gerçekleştirme sürecinde veya kendini aşma (aşkınlık) düzeyinde bulunan bireylerde bulunması gereken bir özellik olarak görülmektedir. Psikolojinin beşinci gücü olarak görülen nefis psikolojisi yaklaşımında ise diğerkâmlık, her insanın yaşaması gereken ve bireyin anksiyete ve depresyon gibi sorunlarının iyileştirilmesinde etkili bir davranış olarak ifade edilmektedir.

Maneviyat ve nefis psikolojisinin en temel kaynakları arasında gördüğü ve din psikolojisi alanı için de önemli olan Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde yer alan hikâyeler ve fikirler, günümüzde iş yaşamına motive olmada, kişilerarası ilişkilerde başarılı ol-

mada ve meslek ve kariyer başarısında önemli görülen duygusal zekâyı geliştirmede etkilidir. Mesnevî’de anlatılan hikâyeler, ayna olma, model olma, metafor ile öğretim gibi görevleri yerine getirmektedir. Mevlânâ’nın kullandığı yöntem psikoterapideki halk terapisi’ne benzemektedir. Bu bağlamda empati ve diğerkâmlık davranışları Mevlânâ’nın bireyin manevi tekamülü bağlamında önemli bulduğu temel davranışlar arasında yer almaktadır. Modern psikolojinin empati ve diğerkâmlık kavramına daha geniş perspektiften bakma noktasında mutasavvıfların özellikle de Mevlânâ’nın konuya bakışından faydalanması önemlidir.

1. Modern psikolojide empati ve diğerkâmlık

Aydınlanma hareketi sonrasında ortaya çıkan psikoloji alanında, bilinçaltı, id, ödül, ceza, pekiştirme gibi bazı temel kavramlar ortaya çıkmış ve bu kavramlar çerçevesinde yeni başka kavramlar oluşmaya başlamıştır. Özellikle hümanist psikolojinin ortaya çıkışı ile birlikte insanı merkeze alan kavramlar üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bu süreçte empati ve diğerkâmlık modern psikolojide önemli görülen kavramlar arasında yer almaya başlamıştır. Özellikle empati, psikolojik danışma sürecinin bütününde yer alması gereken bir terapötik yöntem haline gelmiştir.

1.1. Empati

Empati, bireyin kendini bir başka kişinin yerine koyarak onun düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını anlayabilmesidir (Renuka, 2009, 378). 1897’de psikolojide ilk kez kullandığı empatiyi Lipps, bir nesneyi incelerken ya da gözlemlerken kişinin kendisini o nesneye yansıtıp nesne ile özdeşim kurması şeklinde tanımlamıştır (Barrett-Lennard, 1981, 91-100).

“Yabancı bir kişiyi anlamada önemli kısmı oluşturan bir süreç” olarak gördüğü empatiyi Freud, “özne ile nesne arasında varolan bazı benzer durumlardan dolayı ortaya çıkan özel bir özdeşim biçimi” olarak değerlendirmiştir (Freud, 1920). Psikanalitik yaklaşımın önemli isimlerinden Ferenczi, empatik iletişimin terapistin danışan ile bir çocuk gibi konuşabilme kapasitesine bağlı olduğunu ifade ederek psikoterapi esnasında çok fazla empati kurulmasını çok az yorumcu olunmasını vurgulamıştır. Ferenczi, psikoterapistin her daim empati yaklaşımını benimsemesi gerektiğini hatta antipati hissettiği danışanlarda bile empatik yaklaşım noktasında kendisini zorlaması gerektiğini vurgulamıştır (Ferenczi, 1931).

Rogers’in geliştirmiş olduğu danışan merkezli terapi yaklaşımının temelinde de empati yer almaktadır. Burada empati, terapi sürecinin en önemli ögesi durumundadır. Terapist, terapötik bir tutum sergilemekten ziyade hastaya yönelerek onu anlama çabası gösterir. Bu yüzden terapist kişilerarası etkileşimi yönlendirici konumda değildir. Rogers’e göre terapist, iyi dinleyici bireylerde bulunması gereken özelliklere sahip olmalıdır. Terapist danışan ile sürekli göz kontağı kurarak danışanı anladığında başını sallama gibi işaretlerle karşısındaki kişiyi çok dikkatli bir biçimde dinlediğini belirtmiş olmaktadır (Rogers, 1983). Bilişsel davranışçı terapide empati, danışan ile terapistin sağlıklı bir iletişimin kurulabilmesi noktasında yardımcı bir unsur şeklinde değerlendirilmiştir (Gülseren, 2001, 131-145).

Tarhan’a göre empati, bir çeşit anlama yetisidir. Empati kurmanın ilk basamağı sevmek ikinci basamağı değer vermek ve üçüncü basamağı ise paylaşmaktır. Engin bir empatik anlayışa sahip bulunan Türklerde empati kavramı “diğerkâmlık” ile birlikte kullanılmaktadır (Tarhan, 2019, 165). Diğerkâmlık, modern psikolojide kullanılan empatinin gelişmiş üst düzey halidir.

1.2. Diğerkâmlık

Evrimci kuramcılara göre insan, birisine yardımda bulunurken, karşılığında ne kazanacağını düşünmektedir. Bu kazanılacak yarar neslin devamı için ya da kişinin menfaat sağlayacağı bir durum için olabilmektedir. Dawkins'e göre gen, tamamen bencildir, özverili olarak görülen fiillerin arkasında dahi bencilik bulunmaktadır (Dawkins, 2004, 12).

Freud'a göre insan bencildir ve saldırgan özellikler gösterir. İnsan davranışlarının kökeninde ilkel dürtülerden ibaret olan "id"nin tatmin edilme gayesi yer almaktadır. Bu çerçevede, insanın doğasında olumlu bir özellik olan diğerkâmlığa yer bulunmamaktadır. Psikanalitik yaklaşımda kişilik gelişimi sırasında güçlü bencil duygular bastırılırken diğerkâmlık, doğruluk, dürüstlük gibi değerler öğretilmektedir. Freud'a göre insan, hayatının hiçbir döneminde tam manasıyla diğerkâm bir davranışta bulunmak istemez. Çünkü insan, birisine yardımda bulunurken bunun sonrasında kendisine sağlayacağı kâr ve zararı hesaba katarak bencilce bir yaklaşım sergilemektedir (Bar-tal, 1986, 3-14).

Jung, diğerkâmlığı, kişinin bireyleşme sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Ona göre bireyleşme sürecinde kişi kendi hakikatine ulaşmanın yanısıra altruizm ve yardım etme gibi önemli erdemlere de sahip olmuş olur. Bireyselleşen insan, bencilikten ve narsizmden uzaklaşarak toplumun bir üyesi olduğu konusunda farkındalık kazanarak, yardımlaşma duygusu içerisinde kamil bir kişi olmaktadır (Jung, 2002, 145).

Adler, empati ve diğerkâmlığı üstünlük duygusuyla ilişkilendirerek başkalarına karşı empati duyan ve yardım etme davranışında bulunan kişilerin gerçekte bireysel üstünlük duygularını tatmin amacı içerisinde olduklarını belirtmektedir. Ona göre diğerkâmca davranarak yardımda bulunan kişi, aslında karşısındaki kişiden üstün olduğunu göstererek kendisini tatmin etmektedir. Yardımın yapıldığı kişi yardımda bulunan birey karşısında eziklik hissedecek ve minnet duygusu içerisinde olacaktır (Adler, 2003, 285).

Gelişim kuramında olduğu gibi diğerkâmlık konusunu sekiz dönemli psiko-sosyal gelişim çerçevesinde değerlendiren Erikson'a göre diğerkâmca bir davranış olan yardımda bulunma, 40-60 yaş aralığındaki yetişkinlik dönemine özgü bir özellik olan üretkenliğin yansıtılmasıdır. Ona göre kişi bu dönemde yaklaşmakta bulunan ölüm hakikatinin farkına varmaya başlayarak gelecek kuşaklara aktarımda bulunmak istemektedir. Dolayısıyla diğerkâmlık ifade eden yardım etme davranışı bu dönemde en üst düzeye ulaşmaktadır (Erikson, 1984).

İnsanın davranışlarını sadece etki-tepki olarak açıklamaya çalışan davranışçı ekole göre gerçek manada diğerkâmlık olamamaktadır. Çünkü insanlar yapmış oldukları davranışın kendilerine dönük olumlu neticelerini gördükleri zaman başka insanlara yardım etme davranışını sürdürmektedir. Şayet olumsuz neticelerini görürlerse diğerkâmca davranışları azalmaktadır (Lawrance ve Key, 1982). Davranışçı yaklaşıma göre karşılığı bulunan ve mükafatlandırılan davranışın tekrarlanma olasılığı yüksektir. Bu kaide, yardım etme davranışına uyarlandığında, birey yardım etmiş bulunduğu kişi ya da çevrece ödüllendiriliyorsa başkalarına yardım etmeye devam etmektedir.

Başka insanlara yardım etme davranışını ödül ve ceza kapsamında ele alan Skinner'e göre insanlar, yaşamın ilerleyen yıllarında yardımsız kalmamak amacıyla başkalarına yardım etme davranışında bulunmaktadır ya da daha önce kendilerine yardımda bulunmuş olan bireylere yardım etmeyi tercih etmektedir. İnsanlar, herhangi bir karşılık bulamayacakları kişilere yardımda bulunmak istememektedir (Skinner, 1978, 250).

Piaget ve Kohlberg'in ahlaki gelişim yaklaşımlarına göre insanlar, çocukluktan itibaren yaşamlarında farklı motivasyonlarla başka insanlara yardım etme davranışında bulunurlar. Çocukluk döneminde ödül elde etme veya cezadan kaçma gibi bencil motivasyonlar yoluyla başka kişilere yardım etme davranışında bulunan birey, daha sonra toplumsal kurallara uyma amacıyla herhangi bir karşılık beklemeden yardım etme davranışında bulunabilmektedir. Ancak burada kendini gerçekleştirmede olduğu gibi diğerkâmcı yardım etme düzeyine çok az insan ulaşmaktadır (Pliavin ve Hong, 1990, 26-65).

Maslow'a göre insan doğuştan gelen bir özellik olarak olumluya meyleden bir yapıdadır. Uygun şartlar oluştuğunda insanın tabiatı, genel eğilim olarak dürüstlük, dostluk, ve yardımda bulunma gibi diğerkâm, yapıcı ve olumlu davranışlar göstermeye meyillidir. Dolayısıyla insan, doğuştan diğerkâmlık özelliklerine ve başka bireyle yardımında bulunma potansiyeline sahiptir (Maslow, 2001, 8-9).

TDK'ya göre diğerkâmlık, kişisel menfaat olmaksızın başka insanlara yardımcı olmaya çalışma şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 1998, 2/301). Diğerkâmlık, Türkçede özgecilik ile eş anlamlıdır ve yardımseverlik anlamında kullanılmaktadır (Düzgüner, 2019). Diğerkâmlık genelde fedakârlık ile aynı anlamda kullanılsa da aralarında küçük bir fark mevcuttur. Diğerkâmlık, diğer bir kişiyi düşünmeyi ifade ederken fedakârlık ise çevre baskısıyla bireyin kendini feda etmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Daha açık ifadesiyle diğerkâmlıkta gönüllülük sözkonusuyken fedakârlıkta çevre baskısı gibi faktörlerin de etkisi bulunmaktadır (Özdoğan, 2005). Türk toplumunda diğerkâmlık ve yardım etme davranışı daha yaygındır. Burada dindarlık yardım etme davranışına olumlu bir motivasyon sağlamakta olup dindarlık ile diğerkâmlık arasında istatistiksel olarak olumlu bir ilişki bulunmaktadır (Ayten, 2009).

2. Mevlânâ'da empati ve diğerkâmlık

Ömrünün hülâsasını; "Hamdım, piştim, yandım." (Mevlânâ, 2000, 69) şelindeki cümlede özetleyen ve gerçek bir batın eri olarak nitelendirilebilen (Gölpinarlı, 1999, 205) Mevlânâ, özellikle psikolojinin maneviyat, İslam ve nefis psikolojisi gibi alanlarında eserlerine en fazla müracaat edilen isimlerden birisidir.

Maneviyatın basitleştirilerek çirkinliğin adeta bir norm haline şekline dönüştüğü günümüzde Mevlânâ'nın eserleri, bazı araştırmacılar tarafından modern insanın ıstırap yaşadığı psikolojik hastalıklar için ilaç olarak nitelendirilmiştir (Nasr, 1974, 16).

Sosyal psikoloji ve din psikolojisi alanı için de büyük önem arzeden Mevlânâ'nın Mesnevîdeki hikâyeleri ve fikirleri, günümüzde özellikle iş hayatında başarıya ulaşmada önemli faktörlerden birisi olarak kabul edilen duygusal zekâyı geliştirmede oldukça etkilidir. Mesnevî'de yer alan hikâyelerin, ayna olma, model olma, metafor ile öğretim gibi fonksiyonları mevcuttur. Yanısıra korku ve kaygıyı azaltıcı özgüven aşılama, farklı düşünceleri öğretici etkileri de bulunmaktadır (Atak, 2021, 74-75). Transpersonel psikolojinin kurucularından Amerikalı Psikolog Frager'in Mevlânâ'dan hareketle oluşturduğu sufi terapi, Mevlânâ'nın bireyin kişilik gelişimini ifade eden benlik dönüşümü ile ilgili çalışma (Küçük, 2018), mesnevi hikayeleri ile terapi çalışması (Özdemir, 2016), mesnevi terapi çalışması (Tarhan, 2019), Mevlânâ'nın manevi öğretisi (Chittick, 2016) gibi yerli ve yabancı bir çok çalışma mevcuttur. Ayrıca Mesnevî'de modern psikolojinin en önemli kavramlarından birisi olan empati ve altıncı davranış olarak bilinen diğerkâmlık noktasında önemli mesajlar bulunmaktadır.

2.1. Mevlâna'da empati

Eski aklının kişiye yeni yazgılar açacağını vurgularken Mevlana Mesnevideki hikayelerin önemini vurgulamaktadır (Mevlânâ 2010, 3/293). Kişinin empati kurabilmesi için önce kendini bilmesi, kendisi tanınması sonra da çevreyi bilmesi, insanları tanınması gibi bir çok özelliğin kazanılması önemlidir Mevlânâ, örnekteki hikaye ile kendini bilmeyen, çevreyi yeterince tanımayan ve insanları bilmeyen kişilerin doğru bir bakış açısına sahip olamayacağını dolayısıyla empati yapamayacağını vurgulamaktadır:

“Bir zamanlar, bir ustanın şaşı bir çırağı vardı. Bir gün ustası ona: “Bizim eve git, rafta bir şişe var, onu alıp bana getir.” dedi. Çırak, hemen eve gitti ve kapıyı açıp içeri girdi. Ustasının söylediği rafa doğru bakınca, iki tane şişe gördü. Tekrar ustasının yanına dönüp seslendi: “Ustacığım, söylediğiniz rafta iki tane şişe vardı. Hangisini getireyim?” Usta: “O rafta sadece bir şişe var, onu getir” dedi. Çırak: “Beni gereksiz yere azarlıyorsun usta. O rafta iki şişe vardı. Hangisini getirmemi istiyorsan söyle, onu getireyim.” diye itiraz etti. Çırağını inadından vazgeçiremeyeceğini fark eden usta: “Mademki rafta iki tane şişe var diye inat ediyorsun, o halde git birini kır, diğerini de al getir.” dedi. Çırak tekrar eve gitti. Raftaki şişenin birini yere çalıp kırınca, ikisinin de gözden kaybolduğunu gördü.”

Bu hikâyede şaşı bir insanın şaşılığının farkında olmaması durumu söz konusudur. Yaşadığı durumun farkında olamaması bireyin hata yapmasına sebep olmaktadır. Yani insan kendini tanımadığı için farkındalık kazanamamaktadır.

Empatinin ve duygusal zekânın önemli ögesi olan bireyin kendini tanınması ile ilgili Mevlânâ şu güzel hikâyeyi anlatmaktadır:

“Sineğin biri kendini çok önemli bir varlık olarak gördü. Kendi kendine: “Şüphesiz ki, ben bu zamanın Zümrüd-ü Anka kuşuyum, benden daha yüce kimse olmaz.” derdi. Bir gün sinek, eşek sidiğinin içindeki bir saman çöpüne kondu. Eşeğin sidiğini uçsuz bucaksız bir deniz, saman çöpünü gemi, kendini de kaptan sandı. “İşte bu bir deniz, üstünde oturduğum da benim mükemmel gemim. Ben de engin denizleri aşan dünyanın en büyük kaptanıyım.” diye düşünerek gururlandı ve koltuklarını kabarttı. Güneşten habersiz buzun kendini bir şey zannetmesi gibi kendinden habersiz, kendini bilmeyenin durumu da böyledir.”

Mevlânâ, Mesnevî’de empati kavramına bir çok yerde değinmiştir. Bu kısımda empatinin öncelikli olarak kazanılması gereken bir erdem olduğunu ifade etmektedir:

“Cihanda mazlumların, düşkünlerin feryatlarını duyduğunda, onlara yardım etmek amacıyla koşuşturan er kişiler vardır. Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, mazlumların feryatlarını işiterek adeta Hakk’ın rahmetinin tecellisi gibi, feryadın geldiği yöne doğru koşarlar. Dünyanın bozuklukları, sarsıntıları, yıkıntıları karşısında direk gibi duran; insanların gizledikleri dertlerine, hastalıklarına deva ve hekim olan o üstün nitelikli bireyler; sevgi, adalet ve merhametin bizzat kendisidirler. O yürekli kişiler, adeta Hak gibidir; dolayısıyla onlardan herhangi bir sebep sorulmaz, onlar yaptıkları hiçbir işte rüşvet almazlar. Onlardan herhangi birisine, “Can-u gönülden yapmış olduğu iyilik ya da yardımı ne için yapıyorsun?” şeklinde sorulursa, “O mazlum insanın maruz kaldığı çaresizliği, içine düşmüş bulunduğu gam ve kederi nedeniyle yapıyorum.” der. İnsanlık ve iyilik yapma noktasında adeta aslan kesilmiş bulunan er kişinin avı ise sevgi ve merhamettir. İlaç, tedavi etmek için dünyada sadece hastayı arar. Dert nerede ise, deva oraya ulaşır. Alçak ve çukur nerede bulunursa su da oraya doğru akar.”

Mevlânâ, diğerkâmcı davranış olan yardım etmenin gerçekleştirilmesi önce em-

patik bir anlayışa sahip olmanın gerekliliğini vurgulamaktadır (Mevlânâ 2007, 242). Empatiyi güzel bir şekilde vurgulayan hikayelerden birisi de şöyledir:

“Bir bakkalın yeşil renkli, güzel sesli, söz söylemeyi bilen bir papağanı vardı. Bu papağan adeta dükkânın bekçisi gibiydi. Alışveriş için gelenlere nükteli sözler söyleyerek şakalar yapardı. Müşteriler bir şey sorduğunda onlara insan gibi cevap verir ve onlarla güzelce konuşurdu. Papağanlara has ötüşü de çok tatlıydı. Efendi, bir gün evine gitmiş, papağan da bakkalda bekçilik yapıyordu. Tam o esnada bir kedi, kovaladığı fareyle birlikte dükkânın içine daldı.

Can korkusuyla ne yapacağını şaşırان zavallı papağan, bir o yana bir bu yana kaçmaya çalıştı. Dükkânın bir köşesine sıçrayınca orada bulunan gül yağı şişelerini devirdi. Şişeler kırıldı, yağlar döküldü. Ortalık iyice karıştı. Hiçbir şeyden haberi olmayan dükkân sahibi işine döndüğünde etrafına bakıp durumu anlayınca çok kızdı. Papağanın üstüne dökülen yağlardan, bu işi onun yaptığını düşündü. O öfkeyle papağanın başına vurdu. Vurmasıyla da olan oldu. Papağanın başındaki tüyler döküldü. Kel oldu, dili tutuldu, konuşamaz oldu. Bakkal yaptığına pişman olup ah vah etmeye başladı ama ne çare. Saçını sakalını yolarak, “Keşke elim kırılıysaydı da o tatlı dilli papağanıma vurmasaydım.” diye yakınması boşunaydı. Papağan kel başıyla, sessiz sedasız sinmiş bir vaziyette oturuyordu. Bakkal, papağanın eski neşeli hâline dönmesi için, etrafa sadakalar, hediyeler dağıttı. Aradan günler geçmesine rağmen kuş hiç konuşmadı. Bakkal, papağanın bir daha hiç konuşmayacağı düşüncesiyle şaşkın ve ağlamaklı bir hâldeydi. Konuşturmak için türlü türlü acayip ve garip sesler çıkarıp papağanı neşelendirmeye çalıştıysa da fayda etmedi. Dükkân sahibi uğraşını sürdürürken, bir ara dükkânın önünden kel başlı bir derviş geçti. Papağan onu görünce konuşmaya başladı: “Ey arkadaş, nasıl böyle kel oldun? Yoksa sen de mi gül yağı şişesini dök-tün?” diye seslendi. Papağanın sözünü duyanlar gülmeye başladı. Çünkü papağan, kel başlı dervişin de kendisi gibi gül yağı şişelerini devirdiği için sahibi tarafından başına vurularak saçlarının döküldüğünü sanmıştı.”

Bu hikaye, empati kurmanın hem insanı mutlu ettiğini hem de hem de çevreye olumlu sinyaller yaydığını vurgulamaktadır.

Mevlânâ, empati ve duygusal zekanın en önemli ögesi olan insanı sevmenin bi-reyde oluşturduğu durumu şöyle ifade etmektedir: “İnsanları sev ki her daim çiçek ve güller içinde bulasın. Şayet hepsini düşman görürsen sürekli düşmanların hayali zihninde canlanır ve gece-gündüz kendini dikenlerin ve yılanların içerisinde geziyor zannedersin.” Tüm insanları insani açıdan eşit bir şekilde gören Mevlânâ, etnik yapı, kimlik ve toplumsal katman nedeniyle farklı muamelede bulunulmasından rahatsızlığını dile getirerek, tüm insanlara karşı “empati” ile yaklaşılması gerektiğini ifade etmektedir. Mevlânâ, kızının hizmetçisini kızdığını gördüğünde kızına şöyle demiştir: “Kızcağızı neden azarlayarak kırıyorsun? O senin hanımın, sen de onun hizmetçisi olmuş olsaydın, sana bu şekilde muamelede bulunulmasını ister miydin? Halbuki o senin müslüman kardeşindir.” Bu empati yapmaya yönelik önemli ifadelerden sonra Mevlânâ’nın kızı yaptığı hatayı fark etmiş ve hizmetçisinden af dilemiştir (Eflaki, 1973, 1/438).

“Mümin müminin aynasıdır.” hadisinden hareketle insan birlikte yaşadığı insanlarla sosyal ve beşeri münasebetlerinden kendi özelliklerini ve hatalarını tanıır ve onları düzeltme imkanı bulur. Bu şekilde kalp aynası daha da parlar. Her söz her düşünce bir yankı ve bir refleks oluşturur. Fakat aynı şekilde kişide birlikte yaşadığı insanların düşünce ve fiillerinin yansımaları da görülür (Mevlânâ 2007, 242).

“Eğer sen kardeşinde bir hata görüyorsan o, senin kendinde var olan kusurun yan-

sımasından ibarettir. Sen kendini bu hatadan ari kıl, temizle. Çünkü o kişiden işittiğin üzüntü, senin kendinden duyduğun üzüntüdür. Ondan incindiğinde kendinden inciniyorsun. Hikaye olunur ki, bir fili su içmesi için bir çeşmenin başına getirdiler. Fil, kendisini suyun içinde göreyükürttü. Fakat başkasından ürktüğünü zannetti, kendinden ürktüğünün farkında değildi.” (Mevlânâ 2018, 6).

Hakikatte gönüller arasında açılan pencere mevcuttur. İki insan gönülden birbirine bağlanmış olduğunda birbirinden tamamen bağımsız ve ayrı insanlar olarak düşünülemez. Bu iki insanın, uzak mesafelerde bulunsalar da gönülleri her daim birliktedir, beraberdir (Adler, 2003, 285). Gönül dilinin önemini bir çok yerde vurgulayan Mevlânâ'nın, Mesnevî'sinde bu konuda önemli bir hikaye yer almaktadır (Mevlânâ 2007, 242):

“Adamın birisi dört farklı kişiye birer dirhem para verir. Parayı alanlardan İran'lı olanı “Ben bu para ile engur alacağım.” der. Arap kökenli olan kişi “Ben inep alacağım.” der. Rum asıllı kişi ise istafil alacağını söyler. Türk kökenli kişi de üzüm alacağını belirtir. Aralarında bir türlü anlaşamayan bu dört farklı milliyete mensup kişinin temelde istediği şey aynıdır. Yani üzümdür.”

Mevlânâ'ya göre bu bireylerin anlaşamamalarına yol açan sebep, mana ve gönül dilini bilmemeleridir. Şayet onlar tek kanatlı olmayıp akıl ile birlikte gönlü de hesaba katsalardı, kelamı gönüle dinletebilselelerdi aslında hepsinin istedikleri şeylerin aynı olduğunun farkına varırlardı.

2.2. Mevlânâ'da diğerkâmlık

Hristiyanlık, Budizm ve Hinduizmde önemli bir davranış olarak nitelendirilen diğerkâmlık, İslam dininde temel esas'lar arasında yer almıştır. Diğerkâmlık Kur'anı Kerim'de infak ve isâr kavramları ile ifade edilmektedir. Kur'anı Kerim ve hadisi şeriflerden hareketle eserlerini kaleme alan Mevlânâ, modern psikolojinin sınırlandırıcı tanımlamalarının ötesinde diğerkâmlığı cömertlik, cud, infak ve isâr gibi kavramlarla açıklamaktadır (Mevlevî 2006, 17/2409).

Tasavvuf geleneğinde cömertliğin ve yiğitliğin bir sembolü şeklinde fade edilen fütüvveti, cömertliğin anlamı olarak ele alarak can cömertliği şeklinde açıklayan Mevlânâ, fütüvvet kavramını; bireyin nefsanî varlığından ve mevhûm benliğinden kurtularak Allah için her şeyini verebilmeyi göze alması olarak nitelendirmektedir. Hacı Bektaş Veli, dünya ve ahiret mutluluğu için cömert olmayı çok önemli görmüş ve cömertlik davranışı zamanla Türk toplumunun etik değeri haline gelmiştir (Çobanoğlu 2023). Türk efsanelerinin değerler eğitimi bakımından incelendiği bir araştırmada efsanelerde sevgi, saygı ve diğerkâmlık en fazla yer alan öğeler olarak görünmektedir (Güven 2014). Menkıbeler de diğerkâmlığın topluma aktarılmasında etkilidir (Karakaş ve Erdem 2018). Yaşadığı çağdaki Türk-İslam kültürünü bütünüyle yansıtan Mevlânâ, Türk kültürünün en önemli değerlerinden olan diğerkâmlığın, hayır ve iyilik yapmanın önemini bir şiirinde şöyle vurgulamaktadır:

“Biz gittik.

Kalanlar sağ olsun.

Doğan mutlaka ölür.

O kadar koşup yorulmayın.

Şu yerin altında çırak ne olmuşsa usta da o olmuştur.

Ey güzel! Nazlanma.

Bu mezarda nice Şirinler Ferhat yok olup gitmiştir.

Kötüysek kötülüğümüzle geçip gittik.

İyi idiysek hayırla anın bizi.

Zamanın tek eri olsan bile bir bir gidenler gibi sen de gidersin bir gün.

Yalnız kalmak istemiyorsan, hayırdan iyilikten evladın olsun.

O süzölmüş seçilmiş aşk cevheri yok mu?

Ölümsüz olarak kalan odur ancak” (Can 2006).

Mevlânâ’ya göre cömertlik göstererek malını infak eden kişinin malında eksilme değil tam aksine artma olacak ve Cenab-ı Hak o kişiye malının çok daha fazlasını ihsan edecektir (Mevlânâ 2007, 242). Ayrıca Mevlânâ, cömertliğin bire on gibi önemli bir karşılığının bulunduğunu, bu durumun idrakinde olan bireyin daha da cömertleşeceğini ve cömertlik davranışına karşılık olarak sunulacak olanları herkesin görebilmesi durumunda dünyada hiçbir cimri kişinin kalmayacağını ifade etmektedir. Mevlâna, beytin devamını şöyle tamamlamaktadır: Yaratıcının “Sizi topraktan yarattık” beyanını duydu isen anlarsın ki senden toprak olman isteniyor, sen de yüz çevirme! Allah buyuruyor ki:oprağa nice tohumlar ektim. İnsan da yaratılışında bir tutam çamurdan ibaretti, onu ben yücelttim. Yine bir hamle yap da kendine topraklık sıfatı edin, Mütevazi ol. Ben de seni etrafında bulunan bütün beylere sultan kılayım (Mevlânâ 2007, 242). Mevlânâ, bu beyitte diğerkâmlığı toprak olma, metaforu ile açıklamaktadır.

Mevlânâ bir hikâyede, ihsanı bol ve cömertliği dillere destan bulunan bir halifeyi ele alırken aslında diğerkâmlığın olması gerektiği şeklini anlatmaktadır. İnsanların güneş ve bulut gibi cömertlik içerisinde olmaları ve muhtaç durumda olan insanlara karşı bir hacet kapısı olmaları gerektiğini öğütlemektedir.

Mevlânâ cömertliğin düşmanlığı ve kini ortadan kaldırarak muhabbete ve dostluğa yolaçtığını, belaları püskürttüğünü ve insana birçok yararının olduğunu aşağıdaki beyitlerde anlatmaktadır (Mevlânâ 2007, 2/53): “Hattâ karşıdaki o kişi, düşmanın bile olsa ona ihsanda bulunman güzeldir. Çünkü ihsan nedeniyle birbirine düşman bireyler bile dost olabilir. Dost olmasa da en azından aradaki kin ve nefret azalır. Çünkü cömertlik ve ihsanda bulunmak, kin ve nefretin merhemdir.”

Mevlânâ, diğerkâmlığın ve cömertliğin sonsuz bir iyilik olarak kaldığını ve cömert kişinin ölümünden sonra da cömertlik ve ihsanıyla birlikte hatırlanacağını vurgulayarak sözlerine şöyle devam etmektedir (Mevlânâ 2007, 4/1201):

“Onlar dünyadan göçtüler, geriye ihsanları kaldı. Ne mutlu o cömert kişiye ki bu merkebi güzelce sürdürdü! Zâlimler de öldüler ve ahirete göçtüler. Fakat yapmış oldukları zulümler hatıralarda kaldı. Yazık o kişiye ki bu aldatmacayı, bu zulmü yaptı!” Hz. Peygamber “Ne mutlu o kişiye ki dünyadan göçtü ve ondan geriye güzel işler kaldı.” beyanında bulunmuştur. İhsan sahibi cömert kişi öbür aleme göçtü ama onun ihsanı ölmedi. Allah nezdinde din ve ihsan, kesinlikle değersiz ve küçük bir şey değildir! Allah uğruna insanlara ekmek dağıtırsan, sana da ekmek verilir; Allah uğruna canını verirsen sana da can verilir. Şu tarihi çınarın yaprakları dökölmüş olsa Cenab-ı Hak ona yapraksızlık nedeniyle azık bağışlar. Cömertlikten dolayı elinde hiç mal kalmadığında Allah’ın engin ihsanı seni ortada bırakır mı hiç? Tarlaya ekin eken kişinin ambarı boşalır ancak onun iyiliği asıl tarlada görülür. Fakat ekini ambarda bırakarak stok yapanın erzakı, bitler ve fareler tarafından yenilir.”

Mevlânâ, yoksul ve fakir kişilerin cömertlik davranışının yansıtıcıları olduğunu vurguladığı beyitlerde konuyu şöyle açıklamaktadır (Mevlânâ 2007, 1/131):

“Ey talepkar kişi! Bil ki cömertlik davranışı tıpkı yoksulun ona ihtiyaçı olduğu gibi, yoksullara muhtaçtır.” Cömertlik, parlak bir ayna arayışındaki güzeller gibi, fakirleri ve yoksulları aramaktadır. Güzellerin yüzleri ayna ile güzelleşir. İhsan ve cömertliğin yüzü de yoksul ve muhtaçlarda ortaya çıkar. Bu yüzden Allah Duha suresinde “Ey Muhammed! Yoksula sesini yükseltme” (Duha 93/10) buyurdu. “Yoksul, cömertliğin ve ihsanın yansıtıcısıdır madem, dikkat edin! Soluk beniz, aynanın yüzünü doğru şekilde yansıtmasına engel olur. Allah’ın bir ihsanı ve cömertliği yoksulu ortaya çıkarır; başka bir cömertlik ve ihsanı da yoksullara bolca yardımda bulunur. O yüzden yoksul kişiler, Allah’ın ihsanının yeryüzündeki âyetidir. Allah ile olanlar ise mutlak cömertlikle kuşatılmıştır.”

Hz. Peygamber “Din gününde alacağı karşılığı bilen ve her yaptığına karşılık on katıyla karşılığının verildiğini gören kişi, her zaman bir başka cömert davranışta bulunur.” buyurmuştur. “Cömertlik, bütün güzel karşılıkları görmektir. O yüzden karşılığı görmek korkmanın zıddında yer almaktadır. Cimrilik ise karşılıkları görememektir. İnciyi görmesi dalgıçı çok mutlu eder. Aslında herkes bu gerçeğin farkında olsa dünyada cimri kimse kalmaz. Çünkü hiçkimse karşılıksız olarak bir şeyi feda etmek istemez. Bu yüzden cömertlik elden ziyade gözden gelen bir erdemdir.” Dolayısıyla kurtuluşa erenler ancak görebilenlerdir (Mevlânâ 2007, 2/208).

Mevlânâ, cömertlik olarak da ifade ettiği diğerkâmlığa farklı bir perspektiften yaklaşmaktadır (Mevlânâ 2007, 4/845):

“Arzu ve istekleri terk etmek bir cömertliktir. Çünkü arzulara dalan kişi kolay kolay çıkamaz. Bu cömertlik aslında cennet servisinin bir dalı niteliğindedir. Böyle güzel bir dalı tutmayana yazıklar olsun. Ey Hakk yolunu takip eden, cömertlik dalını tutarsan bu dal seni özüne doğru yükseltir. Çünkü cömertlik herhangi bir sebep almadan vermektir; adeta candan geçerek her şeyini verebilmek dini emirlerin de ötesindedir. Çünkü din, fazilet veya kurtuluş arar; her şeylerini sadece Cenab-ı Hak için verenler Allah’ın özel kullarıdır. Onlar, Allah’ı sınyarak kâr ve zarar kapısını asla çalmazlar.”

Hz. Peygamber: “Ey nimet sahipleri, cömertlik kazançtır.” demiştir. “Mal, yoksula ve garibe sadaka vermeyele asla azalmaz. Gerçekten de hayır yapma ne güzel vesiledir. Altının coşarak artış göstermesi zekâttandır; kötülük ve çirkin davranışlardan korunma ise namazdandır. O vermiş olduğu zekât kişinin kesesinin bekçisidir; o kılmış olduğu namaz da kurtlara karşı duran çobandır.” diyen (Mevlânâ 2007, 4/900) Mevlânâ, burada şu hadis-i şerife işaret etmektedir: “Cennet ağaçlarından olan cömertliğin dalları dünyaya doğru sarkmıştır. Onun dallarından birisini tutan kişiyi o dal cennete ulaştırır. Cehennem ağaçlarından olan cimriliğin dalları da dünyaya sarkmıştır. Cimriliğin dallarından birisini tutan kişiyi o tuttuğu dal cehenneme ulaştırır.”

Cömertlik ve isârın özellikle Allah için olmasının önemini vurgulayan Mevlânâ, konuyu açıklarken Hz. Ömer zamanında yaşanan bir hikayeye değinmektedir (Mevlânâ 2007, 1/164):

“Hz. Ömer zamanında bir yangın ortaya çıktı. Öyle şiddetli bir yangını ki evleri yandıktan sonra kuşların kanatlarını ve yuvalarını dahi yaktı. Şehrin neredeyse yarısı yandı. Yanan ateşe su tesir etmez oldu. Suyun, ateşi söndürmek için etkisi kalmayınca şaşkınlık yaşayan halk: “Bizim ateşimiz su ile sönmüyor?” diyerek Hz. Ömer’e koştu. Hz. Ömer dedi ki: “Ateşe su dökmekten vazgeçin de, fakir ve yoksullara ekmek dağıtın; eğer bana tabi iseniz cimrilikten vazgeçin.” Şehir halkı Hz. Ömer’e cevaben dediler ki: “Biz kerem kapısını her daim açarak, fakirlere sadaka veririz ve cömert davranırız.” Hz. Ömer: “Sizler sadakalarınızı toplumda bir adet haline geldiği için ve birbirinize karşı gösteriş niyetiyle verdiniz. Allah için vermediniz. Yani sadakaları-

nızı ve ihsanlarınızı takva ve Hakka niyaz amacıyla vermediniz. Toplum içerisinde kendinizi göstermek ve kibar olduğuzu ifade etmek için verdiniz.” der.

Mevlânâ, diğerkâmcı davranarak infak ve isârda bulunmadan elde tutulan malın değerini söyle açıklamaktadır (Konuk, 2010, 2/389-390): “Mal salih amelin tohumudur; hafifletmenin faydası yoktur, bilakis zararı vardır. Böyle yapmak tohumu çorak bir tarlaya ekmek anlamına gelir. Bu hal, kılıcı bir eşkiyanın eline teslim etmeye benzemektedir.”

Mevlâna, Kur’an-ı Kerim’de Hz.Peygamberin peygamberlerin hatemi olarak vurgulanmasının sebebini cömertlikte onun benzerinin gelmemesine bağlamaktadır (Konuk, 2010, 6/70). “Cömertlik ve güzel huy, cennet ağacından iki daldır.” hadis-i şerifini açıklayan Mevlânâ’ya göre, cennet ağaçlarından bir ağaç olan cömertliğin, dalları dünyaya doğru sarkmıştır. O dallardan bazısını yakalayan insanı o dallar cennete ulaştırır. Cimrilik ise ateşten bir ağaçtır, onun dalları da dünyaya sarkmıştır. Kim ki onun dallarından bazısını yakalarsa, bu dal onu ateşe götürür (Konuk, 2010, 7/340). Hz. Peygamber, “Cömertlik kârdır.” buyurmuştur. Zira cömert kişi elindeki malı hayra sarf eder ve sonra, “Kim ki bir iyilik ile geldi, onun için o iyiliğin on misli mükafat vardır.” (Enam, 6/160) ayetinin gereğince sarfetmiş olduğu malın on katına sahip olur (Konuk, 2010, 7/518). Cömert olan kimseler güneş ve ay gibi ışığın kaynaklarından yani Allah’ın nurundan ve cömertliğinden almış oldukları ihsanı ve atayı muhtaçlara dağıtmak suretiyle geri vermiş olurlar (Konuk, 2010, 7/598).

Diğerkâmlığın en üst noktası olan isâr ise kişinin kendisi ihtiyaç içerisinde olsa da sahip olmuş olduğu imkânları başka insanların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kullanması ve başkalarına faydalı olabilmek için fedakârlıkta bulunması olarak belirtilmektedir. İsar, diğerkâmlığın içselleşmiş ve tutuma dönüşmüş halidir (Çağrı, 2000).

Mevlânâ’ya göre isâr, malını Allah yolunda sarfetmek; nefsin cömertliği ise Hak yolunda nefsin hazzını ve rahatını feda etmektir. Cud, halkın talebi olmadığı halde onlara karşı muhtaç oldukları hizmeti yerine getirmektir (Konuk, 2010, 4/361). Ona göre isâr, efâl-i haseneden biridir. Efâl-i hasenenin ve iyi amelin bêtında ve kalpte bir çok nişanları ve âlâmetleri vardır ki, bunlardan bazıları kalp temizliği, gönül zenginliği, dünyadan sakınma ve ahirete teveccühtür (Konuk, 2010, 7/516).

Mevlânâ, malın ya da servetin isâr ile telef olması gibi görünen durumun aslında büyük bir kazanç olduğunu “Allah yolunda mallarını infak edenlerin örneği, yedi başak bitiren buğday veya arpa habbesinin örneğidir ki, her bir başakta yüz habbe bulunmaktadır. Allah Teâla dilediği kişi için kat be kat fazlasını ihsan eder, Allah’ın varlığı geniştir.” (Bakara, 2/261) ayetine dayanarak açıklamaktadır (Konuk, 2010, 7/517).

Sonuç

İslam psikolojisi, nefis psikolojisi, maneviyat psikolojisi gibi yaklaşımların ortaya çıkışı sonrasında modern psikolojide maneviyat ile ilgili kavramlar da tartışılmaya başlanmıştır. İslam tasavvufu bu yaklaşımlar açısından bir temel olarak kabul edilmiş ve Gazali, Muhasibi, Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Nasreddin Hoca, Yunus Emre, Muhiddin İbn Arabi, Abdürrezzak Kaşani gibi bir çok mutasavvıfın eserlerinden psikoloji ile ilgili alanlarda yararlanılmıştır. Türk-İslam tasavvufunun önemli isimlerinden olan Mevlânâ, modern psikoloji açısından değerli bir çok kavrama değinmiş ve özellikle Batı’da hem terapilerde (sufi terapi) hem de iş hayatında başarı konusunda çalışmalarından istifade edilen en önemli mutasavvıflardan birisi haline gelmiştir. Modern psikolojide önemli bulunan empati kavramı ile diğerkâmlık davranışına Mevlâ-

na'nın yaklaşımı oldukça derin ve anlamlı gözükmektedir. Özellikle Mesnevi hikayelerinde vurgulanan mesajlar bu minval üzere olmuş ve toplumsal anlamda farkındalık kazanma gibi psikolojik işleve sahip olmuştur. Modern psikolojinin öne sürdüğü bir çok kavramın asırlar öncesinde mutasavvıflar tarafından ortaya konulduğu ve tasavvuf pratikleri olarak tekke ve zaviyelerde hayata geçirildiği bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim, hadis-i şerifler ve tasavvufi kaynakların insan psikolojisi ile ilgili mesajları, insanların yaşadığı psikolojik problemlerin çözümünde etkili olabilecek niteliktedir. Bu bağlamda psikoloji ve ilgili alanlardaki araştırmacıların zikredilen konular üzerinde çalışma yapmaları önemlidir. Bu çerçevede ortaya çıkan makalede, psikolojinin sihirli sözcüğü olarak bilinen "empati" ve psikolojide son yıllarda önemi anlaşılan "diğerkamlık" kavramları, Mevlânâ'nın eserlerinden hareketle psikolojik bağlamda yorumlanmıştır. İnsanı derinlemesine tahlil eden Mesnevi gibi yerli kaynaklardan istifade etmek, insanı anlamaya çalışan psikoloji alanı için farklı perspektifler sunacaktır.

Kaynaklar/References

- Adler, Alfred. *İnsan Tabiatını Tanıma*, çev. Arda Yörükhan. İş Bankası Yayınları, 2003.
- Atak, Mustafa. *Nefs Psikolojisi Kuram Uygulama*, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2021.
- Ayten, Ali. *Prosoşyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Barrett-Lennard, G.T. "The Empaty Sytle: Refinement of a Nuclear Concept", *Journal of Counseling Psychology* 28, no. 2 (1981): 91-100.
- Bar-Tal, Daniel. "Altruistic Motivation to Help: Definition, Utility and Operatinalization", *Humboldt Journal of Social Relations* 13, no. 1&2 (1986): 3-14.
- Can, Şefik. *Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006.
- Chittick, William. *Sufi'nin Aşk Yolculuğu*. çev. Ömer Saruhanoğlu. İstanbul: Litera Yayınları, 2016.
- Çağrıncı, Mustafa. «İsar», *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çobanoğlu, Sacide. «Halkbilimsel Metaetik Kuram ile Hacı Bektaş Veli'nin Besmele Tefsirinde Cömert Olmak ve Hırsızlık Yapmak Etik Değerleri», *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, no. 105 (2023): 97-127.
- Dawkins, Richard. *Gen Bencilidir*, Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2004.
- Düzgüner, Sevede. "Pro-sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgeçicilik) Tanımı ve Konumu", *Bilimname*, no. 4 (2019): 351-373.
- Eflaki, Ahmet. *Menakübül Arifin*, çev. Tahsin Yazıcı. Cilt 1. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1973.
- Erikson, H. Erik. *İnsanın Sekiz Çağı*, çev. Bedirhan T. Üstün ve Vedat Şar. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1984.
- Ferenczi, Sandor. *Child Analysis in the Analysis of Adults. Final Contributions to the Problems and Methods of Psychoanalysis*, New York: Basic Books, 1931.
- Fragar, Robert. *Sufi Terapistin Sohbet Günlüğü*, çev. Ömer Çolakoğlu. İstanbul: Sufi Kitap Yayınları, 2020.
- Freud, Sigmund. *On Freud's Group Psychology and the Analysis of the Ego*, London: Hogart Press, 1920.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlânâ Celâleddin; Hayatı, Eserleri, Felsefesi*, İstanbul: İnkılap Yayınları, 1999.
- Gülseren, Şeref. "Eşduyum (Empati): Tanımı ve Kullanımı Üzerine bir Gözden Geçirme", *Türk Psikiyatri Dergisi* 12, no. 2 (2001): 131-145.
- Güven, Ahmet Zeki. "Türk Efsanelerinin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11, no. 26 (2014): 225-246.
- Jung, Carl Gustav. *Aspects of the Feminine*, London: Routledge, 1989.
- Jung, Carl Gustav. *Jung Psikolojisi*, çev. Mehmet Arap. İstanbul: İlhan Yayınları, 2002.
- Karakaş, Rezan, ve Akın Erdem. "Değerler Eğitimi Bağlamında Siirt Menkıbeleri", *Folklor/Edebiyat Dergisi* 24, no. 94 (2018): 87-101.

- Kohut, Henri. *The Restoration of the Self*, New York: New York International Universty Press, 1977.
- Konuk, A. Avni. *Mesnevi Şerif Şerhi*, çev. Mustafa Tahralı. Cilt 2. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010.
- Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir. çev. Muhammed Esed, Türkçeye çev. Cahit Koytak – Ahmet Er-türk. Ankara: İşaret Yayınları, 2002.
- Küçük, Osman Nuri . *Mevlânâ'ya Göre Manevi Gelişim*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Lawrance, S. Wrightsman ve Deaux Key. *Social Psychology in the 80s*, California: Cole Pub-lishing Company, 1982.
- Maslow, Abraham. *İnsan Olmanın Psikolojisi*, çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kuraldışı Yayın-ları, 2001.
- Mevlânâ, Celaleddin Rumi. *Dîvân-ı Kebîr*; çev. Abdülbaki Gölpınarlı. Cilt 5. 8 cilt. Ankara: KB Yayınları, 2000.
- Mevlânâ, Celaleddin Rumi. *Fîhi mâ Fîh*, çev. A. Avni Konuk. İstanbul: İz Yayınları, 2018.
- Mevlânâ Celaleddin Rumi. *Mesnevi*, çev. Adnan Karaismailoğlu. Cilt 3. Akçağ Yayınları, 2010.
- Mevlânâ, Celaleddin Rumi. *Mesnevi Şerif*, çev. Amil Çelebioğlu. İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.
- Mevlevî, Tahirul. *Şerh-i Mesnevi*, Cilt 17. İstanbul: Şamil Yayınları, 2006.
- Nasr, Seyyid Hüseyin. *Rumi and the Sufi Tradition*, Tahran: RCD Cultural Institute, 1974.
- Özdengül, Faik. *Aşkın Terapi*, Konya: Karatay Akademi Yayınları, 2016.
- Özdoğan, Öznur. *İsimsiz Hayatlar: Manevi ve Psikolojik Yaklaşım*, Ankara: Lotus Yayınları, 2005.
- Pliavin, Jane Allayn, ve Wen Charng Hong. "Altruism: A Review of Recent Theory and Rese-arch", *Annual Review of Sociology* 16 (1990): 27-65.
- Renuka, M. Saharma. "Empaty-A Retrespective on it's Development in Psychotherapy", *Austr NZJ Psychiatri* 26, no. 3 (2009): 377-390.
- Rogers, Carl. "Empatik Olmak Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir", düz. Füsün Akko-yun. *Ankara Üniversitesi EBF Dergisi* 16, no. 1 (1983): 103-124.
- Rogers, Carl. *Etkileşim Grupları*, çev. Hamdullah Erbil. Ankara: Doruk Yayınları, 2003.
- Skinner, Burhus Frederic. *The Ethics of Helping People. Altruism, sympathy, and helping: Psy-chological and Sociological Principles*, düz. Lauran Wispe . New York, 1978.
- Tarhan, Nevzat. *Mesnevi Terapi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.
- Tarhan, Nevzat. *Toplum Psikolojisi ve Empati*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.
- Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*, Cilt 2. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1998.

Extend Abstract

Freud defined empathy, known as the magic word of psychology, as a special form of iden-tification that arises due to some similar situations that exist between the subject and the object. Lipps defined empathy as the projection of oneself onto an object and identification with the object while examining or observing it, and Rogers considers empathy as the most important aspect of therapy.

Empathy is the ability to put oneself in another person's shoes and understand their thougts, feelings and behaviours. Empathy is the ability to recognise the other person's point of view, to respect the differences in this regard, and to try to act accordingly in the context of feelings and thoughts. Empathy is actually a kind of understanding skill. The three steps of empathy are: loving, caring and sharing.

Psychologists such as Freud, Adler and Skinner, who consider man as a selfish being, have argued that man cannot do unrequited favours and therefore there is no real place for altruism in human life. On the other hand, psychologists such as Jung, Erikson and Maslow, who have a more optimistic approach to human beings, have pointed out that prosocial behaviour is one of the high-level behaviours that exist in human potential.

In modern psychology, the concept of altruism is seen as a characteristic that should be present in individuals who are in the process of self-realisation or at the level of self-transcen-

dence (transcendence). In the nafs psychology approach, which is seen as the fifth power of psychology, altruism is expressed as a behaviour that every human being should experience and is effective in improving problems such as anxiety and depression.

The stories told in the Masnavi fulfil tasks such as being a mirror, being a model, and teaching with metaphor. The method used by Mevlâna is similar to folk therapy in psychotherapy. In this context, empathy and altruism are among the basic behaviours that Mevlânâ finds important in the context of the spiritual development of the individual.

In order for a person to be able to empathise, it is important to gain many qualities such as firstly knowing oneself, then knowing the environment, knowing people. Mevlânâ emphasises with the story of the apprentice who squints that people who do not know themselves, do not know the environment sufficiently and do not know people cannot have a correct perspective and therefore cannot empathise.

Mevlâna, who expresses altruism as generosity, states that generosity eliminates enmity and hatred, leads to affection and friendship, repels troubles and has many benefits for human beings, and emphasises that generosity and benevolence are the balm of hatred. The highest level of altruism, isar, is defined as sacrificing one's means to benefit others even if one is in need. Isar is the internalised form of altruism that has turned into an attitude. According to Mevlâna, isâr is to spend one's wealth in the way of Allah; generosity of nafs is to sacrifice the pleasure and comfort of the nafs in the way of Allah..

The messages of the Holy Qur'an, hadiths and Sufi sources about human psychology can be effective in solving the psychological problems experienced by people. In this context, it is important for researchers in psychology and related fields to work on the mentioned issues. In this article, the concepts of empathy and altruism are interpreted in a psychological context based on Mevlâna's works.